

NAPREJ JE TREBA MISLITI

Slobodan Novak

Avanti adagio, quasi indietro

Morda se tudi kdo malo jezi, da spet pripovedujem o Maku, tepcu. On je namreč, pravijo, slabe pameti, jaz pa sem potemtakem malodušen, obseden od takih junakov, ki niso za nikamor. Ki niti niso junaki, temveč ničeta. Da, da, mogoče. Pravim, morda se zato tudi malo jezijo. Ampak nihče ne ve, kaj se od nekoga hoče, in tudi ko bi me to nekoliko zanimalo, o kom pa naj govorim?! O kom boljšem?! Nimam o kom. Razen tega mi je Maka nekoliko všeč, mnogi drugi junaki pa ne. Od mitoloških junakov naprej so mnogi drugi junaki tepci. Od tam naprej. Maka pa ni. Ne od tam ne tja. Ali vsaj ni očitno in zgleden tepec.

Maka je samo tak in tak, ki je izvlekel sabljo in naskočil mesto. Za šalo. Ni treba, da bi bil vsak tak tepec.

Jaz ne verjamem, da je vse od nekdanj tako, kakršno je. Spreminja se svetloba in spreminja se lošč očesne leče, skozi katero gledamo znane stvari. Maka zame ni tepec. Tepec je mitološki Sizif, ki ni poznal igre in ki ga zato, res je, splošno imajo za mučenca, nihče pa, na žalost, tudi za tepca. Hotel je opraviti nekakšno neumno nalogo, nekakšno delo, ki so si ga bogovi izmislili zanj v brezdelju. Ni doumel, da so bili grški bogovi perfidni, kakor, mimogrede rečeno, tudi vsi taki njim podobni. Posmehovali so se njegovi Konstruktivni smotrnosti. Maka bi kratko malo potiskal kamen in užival ob ritmu. Cilj vzpona v spuščanju; cilj spuščanja v vzponu, pa mirna Bosna. Prej bi se naveličali bogovi kot on. Ali pa bi naposled tudi sami vzeli kamen. On bi ne hrepenel po uresničenju. Igral bi se. Jaz pa se rad igram z zgodnico o Maku, in nima pomena, da bi se kdo zato jezil.

Ta vražji Maka očitno ni bil konstruktiven, priznam. Niti najmanj. Naravnost je naskočil precejšnje mesto. Mesto čez petdeset tisoč z okolično. To sicer vsekakor pomeni, da ni mislil zares, njegova šala pa je bila vendarle taka, vidite — nekonstruktivna. Seveda ni mislil, kot Sizif, zares, zato pa je tudi vreden pozornosti. Naskakoval je z vsemi mojimi intimnimi simpatijami, sicer pa v orožju sam, kakor se, bi si upal reči, vedno dogaja s tistimi, ki uživajo veliko simpatij.

Mesto pa je imelo predvsem posadko. Resda v rednem stanju. Imelo pa je na primer geofizičen top, skrivne agente, policiste, poverjenike, imelo je, z eno besedo, konstruktivne tipe in ves mogoči bojeviti živelj — na prebivavca. Česa vsega nima mesto. Tako resno mesto.

Pravzaprav je to bolj Sedež kot samó mesto. Edino da morda nima razumevanja za neke nepomembne reči, pa kaj bi tolikšno mesto še s tem.

Če se sploh še kdo malo jezi name, potem bo to pač zato, ker vedno govorim, da bi želel o vsem molčati, pa neprenehoma, nenačelno pripovedujem. Sicer pa je to zdaj tako brez pomena. Brez pomena. Govorim pač tako, malo o Maku.

Maka je torej prišel iz mesta sredi atomske dobe z bridko sabljo za pasom.

Sicer pa, če že, bi bilo treba sestaviti, ne dokazano razumne in ne formalno logične, vendar mnogim potrebno ideologijo molčanja. Tako da bi bili mi, ki bi hoteli molčati, bolj gotovi v sebi in ne tako malo-dušni. Da bi se ne čutili krivi pred drugimi. In da bi molčali iz priznanega prepričanja. Da bi nam bilo prepričanje priznано kot potreba, ali vsaj kot osebno udobje. Vsaj to edino prepričanje. Da bi bilo nespremenljivo, da bi bilo rešitev, da bi bilo rojeno iz krvi. Pošteno prepričanje. Da bi imeli vsaj mi táko prepričanje. Da bi bilo spodobno molčati. Da bi bilo spodobno imeti pošteno prepričanje. In tako naprej.

Pa je odšel iz mesta okoli poldneva veselo kot majhen bog. Odšel je tam, kjer ni bilo nikake okolice, in mesto je bilo oporišče na dlani, okoli njega pa krotki logi in dobrave in drugi odprti prostor. Maka je odšel vsega za nekaj korakov, zakaj táko je pač mesto na tej strani, kjer so sama smetišča. Kolikor toliko je bila to tudi njegova domačija, pa ni bilo treba niti daleč oditi, da bi bilo vse dosegljivo in zbrano. Torej obrnil se je, recimo tako, proti mestnim vratom, pogleda v sonce, stekel malo zadenjski, da dobi zalet, potem pa je začel počasi NAPREDOVATI. Korak za korakom, kakor da se je tudi sam zbal grozeče sile, ki se vali nad mesto, je stopal s težkim, dvakrat podaljšanim korakom, in mesto mu je prihajalo v naročje kot slep plen. Tako je brž prišel naravnost v prvo ulico, in sablja se mu vleče po tlaku. Naglo je izvlekel... izvlekel sab... izvlekel sabljo. V treh razdelkih. Zarjavela je v nožnici. Zavihtel si jo je nad glavo in se vzravnan zakadil po svetlih ulicah in skozi vrvež, vpijoč:

»Pohod! Na pohod!«

Ulica bi bila spominjala na prizorišče junaške igre, ko bi bila nad njo visela kaka alka in ko bi bil Maka imel konja. Brez konj pa ni junaštva, le-ti so tu poglavitni.

Treba je omeniti, da so v takem mestu tudi starejši ljudje. V svoji dobi so doživeli halucinantne strahote:

»Mladi gospod!« je zaklicala iz občinstva prastara starka. »Mladi gospod, zakaj tod zdaj vpijejo konjači? Mladi... konjederci imajo

morda prav, ne bom rekla, ampak lahko bi koga podrli, gospod. Pasje zalege je toliko, razumem, ampak zakaj, gospod...«

In srečni novi rod, ki je v Maku spoznal Orsona Wellesa, je vriskal:

»Snemajo! Tu pa snemajo!«

Kakor tudi celotna nešteta množica, ki se je divje spustila po ulici proti trgu zmage za tistim tuljenjem, za silnim Makom, ki je zasopel med tekom iztiskal iz grla nerazločne bojovniške krike. Ki se je zakadila, ker je tulil, ki nikoli ni bila dosti objestna, da bi bila načelna.

Ta dan se je trg zmage bleščal v soncu, kot se mu tudi spodobi, in sonce se je utapljal v množico, množica je bila brez sence, med človekom in človekom ni bilo in ni moglo biti dotika. Vsak je potrpežljivo hodil samo po svoji stisnjeni kratki senci, premikajoč se priboden nanjo kakor ladja na oceanu.

Tam je Maka že stal, nekako na sredi, s sabljo vzdignjeno nad glavo, in zdelo se je, da bo z nenadnim zamahom razsekal pločnik pred svojimi nogami in razdelil trg na Desno in Levo. Vse na njem se je napihovalo in zibalo od zasoplosti, samo sablja je mirovala v zraku, svetlikajoč se na soncu in vsa posuta z zvezdicami rje. Iz množice, ki je še nadalje hrumela, so vpraševali Maka, koga neki vse misli zaklati in kje neki ima vojsko. Rogali so se, za kateri film to izvaja, rogali, kaj bo zdaj.

Morda je Maka začela množica žaliti, jaz tega ne vem. Ali bilo bi lahko razumljivo. Ni treba, da bi bil zato tepec. Ni treba, da bi bil malodušnež. Zaboga, vse so domnevali, samo tega ne, da želi zasesti mesto! Taki so, vidite, ljudje njegovega rodu. Nekoliko pa tudi starejši. Mlajši še posebno! Vzkliknil je kot nekoč mala Antigona:

»Mesto!« — ali slišalo se je, kakor da bi bil zavpil nekaj veliko hujšega. Kakor da bi bil kihnil ali pljunil. Morda je spočetka mislil: »Predaj se brez odpora edino meni, jaz pa bom potisnil meč v nožnico in tam bo zarjavel!«, iz tega pa je prišlo samo razkačeno: »Zmes to!«

V tišini, ki je nastala — je počil top. Grmeče. Nikoli ni tako presenetil. Zazdelo se je, da je neka vojska resnično obkolila mesto. Maka pa se je prestrašil bolj od drugih. Edino on je vedel, da njegove vojske ni, zato se je tudi prestrašil; drugi se prav take vojske niso niti bali.

Poldanski golobi so zakrili nebo, policisti so obkrožili in stisnili množico okoli Maka, in ljudje so se mahoma utopili v svoji senci, stopili v drhtečo senco golobjih kril, kakor da je svet na lepem postal čisto tesen in da se v obroču ne bo več dalo dihati.

Maku se je menda zazdelo, da je to njegova ura, da se je sreča obrnila, in zavpil je:

»Mesto!« ali zdaj ozarjen kot zmagovavec.

Ljudstvo je živčno vzvalovilo, in smeh, ki je tu pa tam zabevskal v množici, ni bil tisti smeh. Ni bil smeh za Maka. Temveč porog.

»Kaj hoče, glej ga, kaj bi ti, povej! Ni pijan!« je glasno zaklical neki provo (ljubkovalno za provokator).

Maka so premagali z nepričakovanim napadom s hrbtna. Njegova sablja je zažvenketala po pločniku, kopaje z ročajem na mestu in poskakujoč z gibkim vrhom v krogu kakor podivjal kazavec, kakor magnetska igla v kordonu oboroženih sil.

Dokler je samo še vihtel orožje — so ga vprašali, KOGA hoče, in se pogovarjali z njim goloroki. Ko pa je skušal govoriti — so ga na lepem vprašali, KAJ hoče, in potegnili orožje proti njemu brez mnogih ljubkovalnih besed. Vse življenje bom premišljal o tem, kako bi se mogla dobro sestaviti ideologija molčanja. Za zdaj imam pošteno prepričanje, da je treba sestaviti nekaj takega. Morda mi bo že to dovolj za viharo življenje.

Tisti, ki so mislili, da se tu snema film, so gledali, kako so policisti s puškinimi kopiti pomagali Maku, da je stekel iz kadra. In po vrsti naprej, po vsem službenem okraju, tja do mračnega doma ljudskega zdravja. Sam bog naj zdaj ve, zakaj Maka niso več videli tja do naslednjega jutra. Čeprav je bila intervencija ravnatelja krajevnega humorističnega lista razmeroma hitra. Zagovor tega veseljaka pri policiji je bil resen in učinkovit, in samo ta je rešil Maka, hvala mu bodi.

Da, to je, vidite, vse. Zato pojdimo hitro naprej.

Ob vsem tem je na visokem podstavku sredi mesta žalostna Marulova postava. Niti ta ni na konju, ker bere bukve in piše neke opombe v knjigo, pa je razumljivo, da niti on ne more biti na konju, ko se ukvarja s knjigo. Pa vendar nekoliko velja za pomemben spomenik, in pod njim se je nekoč prodajala izključno užitna zelenjava, zdaj pa niti to ne, temveč je trg popolnoma starinsko prazen. V senco tega trga je drugo jutro stopil Maka zamišljen kakor osebnost iz preteklosti filma, ali kratko malo kot oseba iz preteklosti, in — kot vse take osebe — spremljala ga je sodrga pohajačev. Zbadali so ga in žalili, in na vse najprikladnejše načine so ga spominjali, da je družbeno bitje, sedanje, on pa je šel namrščen proti črnemu Marulu, kakor proti Neslišnemu, z zlepljenimi ustnicami in s praznimi očmi.

Marul mu je rekel: »Nad teboj je bilo storjeno razbojništvo, ker so ti odkrili večja zla. Da si se smejal, da si bil prismuknjen mali človek, da si bil tepec, za to ti je bilo čisto dovolj malo zla. Dokler si še videl malo in dokler si mislil, da ga je malo.«

Maka je bil za trenutek izgubljen in zdelo se mu je, da bo pokleknil in zaječal: »Zame je bilo veliko tudi tisto malo, kar sem videl, dokler sem videl še malo. Zdaj ne morem več, zdaj ne znam ničesar povedati. Tega je veliko. Vse je zlo. Jaz sem zlo. In zdaj moj molk. Mene ni. Zdi se mi pa, da to ni dobro. Zlo je tudi to, da me ni.«

Če je Maka tako mislil, bi bilo zares škoda, ko bi ga ne bilo. Pravzaprav tudi nemogoče!

Ubogi Maka. Vsi so rekli, da se mu je čisto zmešalo.

Čeprav se mu morda ni. Morda je malo ponorel, tako je tudi treba. Resigniral je, medtem ko tisti drugi, lačni in žejni mitološki junak ni znal resignirati. Tantal je trdovratno, zastonj poskušajoč, da bi kaj izmaknil, samo obnavljal svojo muko, četudi bi bil mogel hitro doumeti, da je vse zastonj, in da ravno zato ne more, ker želi. Maka pa na srečo ni trdovraten. Ni tele. Maka bi morali perfidni bogovi kaznovati drugače, na primer da bi ga milostno posadili za svojo mizo in se bratili z njim. Vendar se tudi tega ni treba bati. S tem bi bili tudi sami kaznovani. In ni mi jasno, kako bi ga sploh mogli kaznovati.

In koliko je teh mitoloških tepcev na levi in na desni! Lahko bi se revidirala zgodovina mojega rodu. Maka pa, ne, Maka ni tak. Njega so morda nocoj kaznovali z molkom, in on to zelo dobro prenaša. Izvrstno. Zdaj živi tako, kakor more. Kolikor ni kratko malo od vnetij porebrnice izgubil daru govora, in kolikor je govor sploh dar. Morda ga je pamet kaznovala s tem darom, zakaj tudi dar je lahko kazen, in bogovi so ga zdaj nehote nagradili z molkom, misleč, da so perfidni. Zakaj tudi kazen utegne biti komu nagrada. Maka je naredil perfidne bogove za tepce. To pa je največji cilj, za katerega je vredno živeti.

To jutro je v docela drugi vlogi, čeprav ni alkar in čeprav nihče več ne verjame v njegovo filmsko junaštvo. Prišel se je k ledenemu Marulovemu podstavku in pritisnil uho na kamen, ki so ga s svojimi prostovoljnimi prispevki postavili dobrodelni meščani. Prisluš... prislušku... prisluškuje napeto. V razdelkih. Čeprav mu uho ni zarjavelo. Ljudje so potihnili. Z znamenjem roke za seboj prosi Maka svoje občinstvo za drobiž. Ta ali oni mu stisne v dlan kak majhen denar. On ga stresa v drugo pest, izbirajoč najbolj zdravo zrno, in ne da bi odmaknil uho s kamna, z najbolj rahlim gibom, kakor ljubček pred budarjem, trka z novcem po kamnu in prisluškuje. Trka in prisluškuje. Potem ga spravi v žep kot nerabnega, vzame drugega in trka. Ko mu denarja zmanjka, prosi vnovič. Ljudje mu dajejo, dajejo tudi postavači, kmalu pa mu vsi nehajo dajati. Nehajo dajati ne zato, ker so postali pametnejši, ali ker bi jih to ne kratkočasilo več, temveč zato ker po trgu preteklosti kroži mitološki policist. Maka je zakrit z visoko

steno, pa tega niti ne vidi. Zastonj prisluškuje ob kamnu. Brez novca. Prosi, pa ne dobi. Zato na lepem zapusti svoj zaobljubljeni molk in zavrešči nad ljudmi z neartikuliranim glasom papige.

Na mah se je policist znašel prav ob spomeniku:

»Kaj pa se dereš tu, hej?!«

Maka je obtičal ob kamnu, s tresočo se dlanjo si je naglo zavaroval žvenketajoči žep in rekel navzočim z enako raskavim in skrhanim glasom, vendar skoraj spokorniško:

»Nekako imam rad glasbenika Armstronga.« In izgubil se je brez sledu v množici.

Če bi mu prepovedali vse igre, bi se igral s prepovedjo. To je njegova edina trdovratnost. Igra se, kakor se sme. Dokler se sme. Tako živi od tedaj. Ne prosi, temveč vara ljudi. Ne govori, temveč vrešči, prisluškuje ob hladnem kamnu preteklosti in molčanja. Maka ni tepec, to hočem povedati.

To hočem povedati, ko že govorimo o ideologiji molčanja. Ali vseeno, recimo: ideologiji pripovedi. Hočem reči: dobro bi bilo molčati o bistvenih rečeh. Ali vseeno, recimo: pripovedovati o nebistvenih. Tako človek ne more postati eden izmed nešteti sizifov ali tantalov. Bogovi tako ne vedo, kje imamo peto, kaznujejo pa nas samo po našem jeziku, ki je nekaj povsem drugega. Lahko bi, res je, kaznovali tudi po dejanjih, ko bi dejanj kaj bilo. Ali dejanja niso za nas. Zarjavela so nam v nožnici.

Zato pa še ni treba misliti, da bi ne smeli pripovedovati kar si bodi. O da. Samo ne tako resno kakor drugi. Mi sicer moremo na veliko, skrivni smo. Tisti drugi, nenavadni molčljivci, tisti so nenavadni, bolni v glavi, tisti niso taki. Molčijo o vseh postranskih rečeh, poglavitno pa izgovorijo. Treba je molčati o tistem, o čemer molčečni modrijani govorijo. Ne smemo biti ne modri ne molčečni. Nam je potrebno, da ne moramo biti nič. Ideologija molčanja nam mora pomagati, da bomo, kakršni smo, brez nevarnosti, da bi postali junaki. Da nas nihče ne bo silil prav k ničemur. Vemo, kako se izteče, če kdo koga sili, da, vemo. Izčrpa ga, in potem ga naredi za junaka, ker je uresničil njegove želje. Trdovratno in neusmiljeno ga priganja, potem pa, ko ves izčrpan opravi to, kar je bilo zahtevano od njega, in ko že nadvse sovraži svojega mučivca, ga razglasijo za zgled, ga slavijo zaradi njegove požrtvovalnosti. Poznamo te uboge izmozgane osle. Želimo, da bi od nas nihče ne pričakoval, da bomo govorili. Ali da bomo molčali. Ali kako korist. To je za začetek pomembno in dovolj. Naprej pa je treba misliti.

Prevedel J. G.